

Γεώργιος Πρεβελάκης

Έχω εν πρώτοις πολλές ευχαριστίες, προφανώς, για την όλη βραδιά, για την οργάνωσή της, για τη φιλοξενία του Μουσείου, κατόπιν για τους δύο εκδοτικούς οίκους, οι οποίοι με εμπιστεύθηκαν. Και βέβαια, παραπέρα όλους όσοι με έχουνε στηρίξει στην πορεία μου, προφανώς την Μάρω, στην οποία οφείλω και πολλά από τα γλωσσικά μου επιτεύγματα. Εγώ είμαι ένας βάρβαρος και χρειάζομαι την υποστήριξη της ειδικότητας των φιλόλογων! Άκουσα εδώ πολλούς επαίνους, αλλά όλα αυτά τα οφείλω στην τύχη να βρεθώ σε αυτό το χώρο, να βρεθώ καταρχήν, για να ξεκινήσω στην ομάδα του Στέφανου Μάνου, σε μία στιγμή ενός εξαιρετικού πειράματος, που μου επέτρεψε όλη την τεχνοκρατική μου παιδεία να την εντάξω μέσα σε έναν πολιτικό προβληματισμό.

Έτσι λοιπόν να συνειδητοποιήσω ότι όλα αυτά που μαθαίναμε, που λέγαμε και τα λοιπά δεν έχουν κανένα νόημα, αν δεν μπορέσουν να αποκτήσουν έκφραση πολιτική. Κατόπιν, έχω μεγάλη ευγνωμοσύνη στο Πολυτεχνείο, το οποίο με έσπρωξε να φύγω από την Ελλάδα και έτσι μου έδωσε την καταπληκτική ευκαιρία να βρεθώ στη Γαλλία και να έχω πρόσβαση σε πολύ μεγάλους δασκάλους, όπως ήταν ο Paul Claval, που γράφει την εισαγωγή του βιβλίου *Ποιοι είμαστε;* και βέβαια ο Jean Gottmann. Αυτοί είναι οι δάσκαλοί μου. Και υπάρχει, φυσικά, και ο Michel Foucher, που δεν είναι ακριβώς δάσκαλος: είμαστε, τρόπον τινά, συνεργάτες και συνένοχοι σε μία παράλληλη πορεία σκέψης. Επομένως, πολλοί από τους επαίνους πρέπει να πάνε στις συνθήκες, οι οποίες μου επέτρεψαν να βγω από ένα ορισμένο πλαίσιο, που θα μπορούσε να ήταν δεσμευτικό για μένα.

Τώρα να έρθω στο θέμα που μου θέτει ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου, το οποίο είναι το θέμα του βεστφαλιανού συστήματος. Είναι πολύ βασικό μέσα στη γεωπολιτική λογική, γιατί τους τελευταίους αιώνες έχει χτιστεί από την Δύση ένα σύστημα γεωπολιτικό, στο οποίο η Δύση οφείλει σε μεγάλο βαθμό τη δύναμή της, την εξουσία της και την κυριαρχία της. Και εκεί, αν θέλετε, η γεωγραφική οπτική νομίζω ότι προσθέτει ένα σημαντικό στοιχείο. Συνηθίζουμε να μιλάμε για έθνους κράτος, αλλά το τρίτο στοιχείο, το οποίο μάλιστα είναι πάρα πολύ βασικό, είναι το έδαφος. Είναι η σύμπτωση, η απόλυτη σύγκλιση, αυτών των τριών στοιχείων, εκείνο που δίνει αυτή την εξαιρετική δύναμη στις οντότητες που διαμορφώθηκαν στην Ευρώπη. Διαμόρφωσαν ένα μοντέλο, το οποίο εν συνεχεία εξαπλώθηκε σε όλη την ανθρωπότητα. Υπάρχουν πολλοί λόγοι, για τους οποίους το βεστφαλιανό σύστημα αμφισβητείται. Το κύριο επιχείρημα που χρησιμοποιήθηκε κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης είναι η οικονομία: διεθνή οικονομικά δίκτυα, τα οποία ξεπερνούν το έδαφος. Εγώ δεν πείθομαι πολύ από αυτό το επιχείρημα, γιατί αντιστοιχεί σε μία λογική ότι η οικονομία είναι ο καθοριστικός παράγων, αλλά ξέρουμε πολλές φορές ότι η πολιτική μπορεί να ανατρέψει μία πολιτική ορθολογική.

Θυμάμαι παλιά που λέγαμε ότι δεν μπορεί να διαλυθεί το κομμουνιστικό σύστημα και συγκεκριμένα η Σοβιετική Ένωση, γιατί υπήρχε ο όρος «σοσιαλιστικός καταμερισμός της εργασίας». Και είδαμε από τη μία μέρα στην άλλη ότι αυτά κατέρρευσαν, ότι οι οικονομίες εκείνες κατέρρευσαν... Και υπάρχει ένα παράδειγμα που θυμάμαι σε μία επίσκεψη στη Γεωργία, όπου οι άνθρωποι δεν είχαν μπουκάλια για να βάλουν το κρασί τους και πέταγαν το κρασί, γιατί τα μπουκάλια ερχόντουσαν από κάποιο άλλο μέρος. Παρόλα αυτά, παρήγαν το κρασί! Επομένως η πολιτική, και πίσω από την πολιτική, η ταυτότητα ξεπερνάει και την οικονομία. Νομίζαμε ότι πρώτα είναι η οικονομία, μετά η πολιτική και μετά ο πολιτισμός· στην πραγματικότητα είναι το ανάποδο, πρώτα ο πολιτισμός, μετά η πολιτική και μετά η οικονομία. Αλλά, νομίζω, ότι υπάρχει και ένας άλλος παράγων, ο οποίος είναι καθοριστικός και αυτός είναι η δημογραφία. Γενικότερα, το θέμα των πληθυσμών. Γιατί το βεσφαλιανό κράτος έχει βασιστεί πάνω στην έννοια του έθνους, δηλαδή στην έννοια του ομογενούς πληθυσμού από άποψη ταυτότητας, με όλες τις τεχνικές - τις φρικτές τεχνικές - που εφαρμόστηκαν· τις εθνοκαθάρσεις και τα λοιπά.

Η λογική είναι ότι καταλήγουμε κάποια στιγμή, μετά από μεγάλες θυσίες στην σύμπτωση ανάμεσα στην ταυτότητα και το έδαφος. Αυτό σήμερα δεν μπορεί να γίνει, δεν μπορεί να συνεχιστεί, διότι οι πληθυσμοί εδώ γερνάνε, ενώ αλλού οι πληθυσμοί γνωρίζουνε εκπληκτική ανάπτυξη. Έχουμε, δηλαδή, μπει σε πληθυσμιακές διαδικασίες παγκόσμιες, οι οποίες έχουν φύγει τελείως από τις παλιές ισορροπίες και δυνατότητες ισορροπιών. Έχουμε μία τεράστια δημογραφική αστάθεια, η οποία ανατρέπει όλα αυτά τα σχήματα. Για αυτό, εξάλλου, βασικό στόχο που έθεσα όταν ήμουν στον ΟΟΣΑ ήταν ακριβώς να δημιουργηθεί ένα Κέντρο στην Ελλάδα, το οποίο να μπορεί να πιάσει αυτή τη συλλογιστική, να την πιάσει στο σύνολό της, να δούμε πώς θα εξελιχθεί. Επομένως, πηγαίνουμε σε νέες καταστάσεις, σε άλλες κλίμακες επίσης. Η κλίμακα του έθνους - κράτους δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με συστήματα τα οποία είναι τύποις μεν εθνικά, αλλά στην πραγματικότητα είναι ολόκληρη η Κίνα, παραδείγματος χάριν. Πώς να τα βγάλεις πέρα; Είσαι σε μία κατάσταση που είσαι λίγο - πολύ καταδικασμένος, άρα δεν έχεις αυτή την ασφάλεια: πρέπει να πας σε συστήματα τα οποία να είναι αυτής της κλίμακας.

Εκεί πλέον το θέμα είναι πώς θα δημιουργηθεί η νέα αρχιτεκτονική του κόσμου, σε τι συστήματα, σε τι μεγάλες περιφέρειες. Αυτή η διαδικασία θα είναι πάρα πολύ επώδυνη και πάρα πολύ βίαιη. Αυτό είναι που έχουμε μπροστά μας.

Έχουμε μία αναδιάταξη της γεωπολιτικής αρχιτεκτονικής του κόσμου μέσα από πόλεμο, όπως, εξάλλου, έγινε και η εθνοκρατική διάταξη σε διάφορες περιοχές - μέσα από τεράστιο πόνο, στα Βαλκάνια, στη Μεσόγειο. Τώρα, από κει και πέρα, το κράτος το θέλουμε; Και φυσικά το θέλουμε. Όσο μπορούμε να το έχουμε, όσο πιο αποτελεσματικό κράτος μπορούμε να έχουμε. Αλλά, βλέπουμε ότι έχουμε κάποιες εγγενείς αδυναμίες στο να φτιάξουμε ένα ορθολογικό κράτος. Κάνουμε αυτή τη συνεχή επίκληση του εκσυγχρονισμού. Αλλά, αυτό είναι μία επίκληση, δεν πάει

πολύ παραπέρα! Προχωράμε λίγο, μετά σταματάμε, μετά ξανά προχωράμε. Επομένως, θα έχουμε ένα κράτος - το κράτος που μπορούμε να έχουμε. Πώς πείθεται ο κόσμος να αλλάξει; Δεν πείθεται. Οι κρίσεις είναι που τον πείθουν, οι κρίσεις.

Το μόνο που σε κάνει να αλλάξεις τις συνήθειές σου είναι όταν δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς. Το είδαμε με την οικονομική κρίση. Βέβαια, είναι μία οικονομική κρίση, η οποία τελικά δημιούργησε αρκετό βάθος, καθώς μας σώσανε και πάλι! Αλλά, είδαμε, παραδείγματος χάριν, που ξαφνικά η βιομηχανία μας έγινε εξωστρεφής, αφού αρχίσαμε πάλι να εξάγουμε. Όχι πολύ, αλλά, εν πάση περιπτώσει, αναγκαστήκαμε να βγούμε προς τα έξω! Τώρα, επομένως, πρέπει όσο μπορούμε να ενισχύσουμε το κράτος. Αλλά, υπάρχει και ένα άλλο πρόβλημα: το κράτος έχει την τάση, τη φυσική τάση, να εισβάλλει στα δίκτυα, να προσπαθεί να τα τιθασεύσει. Αποτυγχάνει βέβαια· εδώ είναι η συνεχής συζήτηση πώς θα αξιοποιήσουμε τη διασπορά. Ευτυχώς, το κράτος δεν καταφέρνει να αξιοποιήσει τη διασπορά, αλλά η επίδραση του είναι βλαβερή. Σε όσο δηλαδή βαθμό το κράτος, με τις υπηρεσίες του, με τις πρεσβείες του, με το υπουργείο Εξωτερικών κλπ, σε όσο βαθμό το κράτος εισβάλλει σε αυτό το χώρο των δικτύων, κάνει ζημιά. Άρα, και εκεί πρέπει να βρεθούν κάποιες ισορροπίες και νομίζω ότι έχει σημασία να γίνουν κατανοητά αυτά τα πράγματα.

Γιατί είναι τόσο διαποτισμένη η νοοτροπία μας από την κρατική –κρατικιστική– ιδεολογία οπότε έρχεται φυσικά και ενισχύεται και από την προσοδοθηρία. Το κράτος είναι αρμός της προσοδοθηρίας, δηλαδή αντλεί πρόσοδο από το εξωτερικό είτε είναι αυτές οι δυνάμεις που μας προστατεύουν, είτε είναι η διασπορά, είτε είναι η ναυτιλία που και αυτή δίνει πόρους. Το κράτος λοιπόν έχει ως ρόλο να αντλεί αυτή την πρόσοδο απ' έξω και κατόπιν να τη διανέμει, ούτως ώστε να ριζώσει την πολιτική του εξουσία. Έχουμε μια ολόκληρη συγκρότηση κι αρχιτεκτονική, η οποία μπορεί να κλονιστεί από τις κρίσεις και η οποία δημιουργεί μπλοκαρίσματα. Αλλά και πάλι πιστεύω ότι υπάρχει κάτι βαθύτερο μέσα σε ένα πολιτισμό· πράγματα, τα οποία δεν μπορούμε να τα περιγράψουμε, απλώς παρατηρούμε το αποτέλεσμά τους. Ένα παράδειγμα νομίζω πως είναι το ότι έχουμε την ικανότητα να ενσωματώνουμε μετανάστες - όχι όποιον μετανάστη, φυσικά υπάρχει ένα θέμα πολιτισμικό - αλλά έχουμε την ικανότητα ενσωμάτωσης.

Ο ελληνικός πληθυσμός είναι ένα ούτως ή άλλως σύστημα από μετανάστες, είναι διαδοχικά κύματα εισόδου στοιχείων, τα οποία τα ονομάζουμε Έλληνες, αλλά και γίνονται Έλληνες. Τα τελευταία ήταν οι Αλβανοί που γίναν Έλληνες, οι Ουκρανοί που γίνονται Έλληνες. Έχουμε δηλαδή και δυνατότητες και δυνάμεις. Αν δεν υπήρχαν αυτά, αν δεν υπήρχαν δηλαδή τα κρυφά και αόρατα στοιχεία του ελληνικού «είναι», τότε θα ήμασταν καταδικασμένοι. Αν πιάσουμε τα στοιχεία τα δημογραφικά, είμαστε τελειωμένοι, δεν υπάρχει θέμα! Αλλά, θυμίζω ότι υπάρχουν διαδικασίες και δυνάμεις, τις οποίες δεν μπορεί το επιστημονικό εργαλείο να τις περιγράψει. Και εκεί αρχίζουμε να σκεφτόμαστε άλλες πηγές έμπνευσης, που μπορεί να είναι και η θρησκευτική μας παράδοση.